

resim, gravür, harita gibi görsel malzeme ve albümler Osmanlı tarihi araştırmaları açısından Viyana'yı hâlâ vazgeçilmez kılmaktadır.

Viyana Müftülük Merkezi (1878-1918). 1878 Berlin Antlaşması ile Bosna-Hersek'i ele geçiren ve 1908'de bunu resmî bir ilhak haline getiren Avusturya-Macaristan idaresi (*Enciklopedija Jugoslavije*, I, 114-115) böylece önemli bir müslüman nüfusu bünyesine almak zorunda kaldı. Bunlarla ilgili din işleri doğrudan Viyana'ya bağlı bir müftülük eliyle yürütüldü. Bosna-Hersek'te de reisülulemâ makamı ihdas edildi (*DİA*, XXXIV, 549-550). İslâm dini 15 Temmuz 1902'de devletin resmen tanıdığı dinler arasına girdi. 1913'te Bosnalı müslümanlar için Viyana'da bir cami yapılması planlandı. Ancak I. Dünya Savaşı sonunda Bosna-Hersek dağılan imparatorluktan ayrıldığı için böyle bir ihtiyaç ortadan kalkmış oldu. Ayrıca İslâm dininin resmî din olarak tanınması durumuna da son verildi. Savaşın ardından sayıları birkaç yüze inen müslümanlar teşkilâtsiz kaldı. 1939'da Viyana'da İslâm Kültür Derneği (Islamischer Kulturbund) kuruldu. İslâm dininin tekrar resmî bir din olarak tanınması 1979'da gerçekleşti. Böylece müslüman topluluğa örgütlenme ve Viyana'da bir mezarlığa sahip olma hakkı veriliyordu. Viyana belediyesinin Hubertusdamm semtinde bağışladığı 8300 m²'lik bir alan içinde 1 Temmuz 1977'de 300 m² üzerine temeli atılan Viyana Camii 20 Kasım 1979'da (1 Muharrem 1400) ibadete açıldı. Kubbe yüksekliği 16,5, minare boyu 32 m. olup imam ve müezzin evi, Kur'an mektebi ve 400 kişilik toplantı salonu bulunmaktadır. 65 milyon şilin tutan yapım masraflarının büyük kısmı Suudi Arabistan tarafından karşılanmıştır. 25 Haziran 1967'de Viyana'da Avusturya ile Türkiye, Mısır, Suudi Arabistan, Endonezya gibi müslüman devlet temsilcileri arasında İslâm Merkezi kuruluş belgesi imzalandı. 1982-1983 ders yılında İslâm dini, ders ki-

taplarına ve eğitim programlarına girdi. Bundan hareketle Viyana'da İslâmî Din Pedagojisi Akademisi (Islamischer Religionspädagogischer Akademie) kuruldu. Akademinin amacı Avusturya'da verilen din dersleri için hoca yetiştirmektir. Viyana'da ayrıca bir İslâm lisesi (Islamisches Gymnasium in Wien) bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, VII, 223-327; *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi* (haz. Seyit Ali Kahraman), İstanbul 2011, VII/1, tür.yer.; Ahmed Ağa, *Viyana Kuşatması Günlüğü* (trc. Esat Nermi), İstanbul 1970, tür.yer.; Mustafa Hattî Efendi, *Viyana Sefâretnâmesi* (haz. Ali İbrahim Savaş), Ankara 1999, tür.yer.; D. Cantemir, *Geschichte des osmanischen Reiches nach seinem Anwachsen und Abnehmen*, Hamburg 1745, I, 288; Çelebizâde Âsım, *Târih*, İstanbul 1282, s. 307-308; *Ebûbekir Râtîb Efendi'nin Nemçe Sefâretnâmesi* (haz. Abdullah Uçman), İstanbul 1999, tür.yer.; *Nizâm-ı Cedit'in Kaynaklarından Ebûbekir Râtîb Efendi'nin "Büyüklük Layiha"sı* (haz. V. Sema Arkan, doktora tezi, 1996), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, tür.yer.; Vâsîf, *Târih*, I, 120-132; V. W. E. von Starkenfels, *Die kaiserlich-königliche Orientalische Akademie zu Wien: Ihre Gründung, Fortbildung und gegenwärtige Einrichtung*, Wien 1839, tür.yer.; W. F. A. Bernhauer, *Sulaiman des Gesetzgebers (Kanûnî) Tagebuch auf seinem Feldzuge nach Wien*, Wien 1858, tür.yer.; *Des türkischen Gesandten Resmî Ahmet Efendi gesandtschaftliche Berichte von seinen Gesandtschaften in Wien im Jahre 1757, und in Berlin im Jahre 1763*; Friedrich Nicolai'n önsözüyle, Berlin 1809, tür.yer.; Flügel, *Handschriften*, I-III; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/1, s. 151; Ercümen Kuran, *Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri: 1793-1821*, Ankara 1968, s. 43-46; K. Teply, *Die Einführung des Kaffees in Wien: Georg Franz Koltschitzky-Johannes Diodato-Isaak de Luca*, Wien 1980, tür.yer.; a.mlf., *Türkische Sagen und Legenden um die Kaiserstadt Wien*, Wien-Köln-Graz 1980, tür.yer.; a.mlf., "Türkentaufen in Wien während des grossen Türkenkrieges 1683-1699", *Jahrbuch des Vereins für Geschichte der Stadt Wien*, XXIX, Wien 1973, s. 57-87; a.mlf., "Evliya Çelebi in Wien", *Isl.*, LII (1975), s. 125-131; a.mlf., "Türkische Gesandtschaften nach Wien (1488-1792)", *Österreich in Geschichte und Literatur*, XX, Wien 1976, s. 14-32; a.mlf., "Kızıl Elma. Die grosse türkische Geschichtssage im Lichte der Geschichte und der Volkskunde", *Südost-Forschungen*,

XXXVI, München 1977, s. 78-108; a.mlf., "Der Kopf des Abaza Hüseyin Pascha. Vom 'umgehenden Türken' und von anderem Zeughauss-puk", *Jahrbuch des Vereins für Geschichte der Stadt Wien*, XXXIV (1978), s. 168-179; G. Schreiber, *Edirne'den Viyana Kapılarına Kadar Türklerden Kalan* (trc. Esat Nermi), İstanbul 1982, tür.yer.; R. F. Kreutel – E. Prokosch, *Im Reiche des Goldenen Apfels: Des türkischen Weltenbummlers Evliya Çelebi denkwürdige Reise in das Giauarenland und in die Stadt und Festung Wien anno 1665*, Graz-Wien-Köln 1987, tür.yer.; E. D. Petritsch, "Die Wiener Turkologie vom 16. bis zum 18. Jahrhundert", *Germano-Turcica zur Geschichte des Türkisch-Lernens in den deutschsprachigen Ländern*, Bamberg 1987, s. 25-40; Fuat Sanaç, *Der Gesandtschaftsbericht Mustafa Efendis über die Gesandtschaftsreise nach Wien im Jahre 1730/31* (doktora tezi, 1992), Universität Wien, tür.yer.; K. Tomenendal, *Das türkische Gesicht Wiens: Auf den Spuren der Türken in Wien*, Wien 2000, tür.yer.; Ali Akyıldız, *Sürgün Sefir Sadullah Paşa*, İstanbul 2011, s. 147; R. F. Kreutel, "Ein zeitgenössischer türkischer Plan zur zweiten Belagerung Wiens", *WZKM*, LII (1953), s. 212-228; a.mlf., "Neues zur Evliya-Çelebi Forschung", *Isl.* XLVIII (1972), s. 269-279; a.mlf., "Der Schädel des Kara Mustafa Pascha", *Jahrbuch des Vereins für Geschichte der Stadt Wien*, XXXII-XXXIII (1976-77), s. 63-77; H. Wurm, "Entstehung und Aufhebung des osmanischen Generalkonsulats in Wien (1726-1732)", *Mitteilungen des österreichischen Staatsarchivs*, XLII, Wien 1992, s. 152-187; V. Ç., "Aneksija Bosne i Hercegovine", *Enciklopedija Jugoslavije*, Zagreb 1955, I, 114-115; Muhammed Aruçi, "Reisülulemâ", *DİA*, XXXIV, 549-550.

KEMAL BEYDİLLİ

VİZİR

(bk. GÜNAH).

VODİNA

Yunanistan'ın Makedonya bölgesinde bugün Edessa adını taşıyan tarihi bir şehir.

Yunanistan'ın kuzeyinde, Yunanistan Makedonyası'nın (Ege Makedonyası) idarî birimlerinden (nomos) biri olan Pella nomosunun merkezidir. Deniz seviyesinden 320 m. yükseklikteki bir plato üzerinde yer alır. Selânik körfezinde Ege denizine ulaşan Loudhias nehrine dökülen Vodas çayının küçük kolları şehrin içinden geçer ve doğu tarafında düzlüğün sonunda 70 m. yükseklikte bir şelâle oluşturur. Vodina / Vodena Slav dillerinde "su şehri" anlamına gelir. Arnavutluk'un liman şehri Draç'tan (Durrës) Selânik varisiyle İstanbul'a uzanan tarihi Via Egnatia yolu üzerinde bulunur. Antik dönemden VII. yüzyılın ilk dö-

Vodina'dan bir görünüş

VODİNA

nemlerindeki Slav işgallerine kadar Edessa adıyla anıldı; bu ad Slav hâkimiyetinde Vodena'ya, Osmanlı döneminde Vodina'ya dönüştü. 1922'den itibaren tekrar eski adını aldı. Burası antik Makedonya'nın ilk merkezi olan Aigai'nin devamı gibi düşünülmüşse de Büyük İskender'in babası II. Filip'in mezarı yanında Vergina'da (Karaferye'nin [Béroia] güneydoğusu) kraliyet mezarlarının ortaya çıkarılmasından sonra bu teori bütünüyle reddedilmiştir. Edessa antik şehri şelâlelerinin aşağısındaki sulak ve yeşil ovada kurulmuştu. Buraya ait kalıntılar yapılan yoğun kazı çalışmaları neticesinde ortaya çıkarılmıştır. Duvarların orijinal inşa tekniği daha sonraki pek çok tamiratla birlikte milâttan önce IV. yüzyıldan kalmaz. V ve VI. yüzyıllara kadar giden erken döneme ait hristiyan bazilikasının bulunması ovadaki bu şehrin o dönemde varlığını gösterir. Literatürde, uzun zamandan beri platoda yer alan bugünkü şehrin olduğu mevkide antik dönemden kalma herhangi bir kalıntıya rastlanmadığı ileri sürülmüştür. Ancak yeni kazılar sırasında Bizans şehrinin doğrudan Helenistik döneme ait temellere dayanan sur ve burçlarının bazı kısımları bulunmuştur. Dolayısıyla burada aşağı şehre hâkim olan eski bir kale (Akropolis) bulunduğu anlaşılmaktadır. Hem şehir hem kale 600 yılı dolaylarında meydana gelen Slav-Avar istilâsı sırasında yıkılmış olmalıdır. Aşağı şehir terk edilmiş, sadece güvenli platoda bir kale kalmıştır. Bunun kuzeyinde Varousi denilen açık bir yerleşim alanı zamanla gelişme kaydetmiştir. Müslümanlar da çoğunlukla platonun batısında yerleşmiştir. Polybius'tan (ö. m.ö. 120 civarı) başlamak üzere bazı klasik yazarlar kasabayı Edessa şeklinde zikreder; Yunanca olmayan bu ad Trakça ya da Frigce "su" anlamında-

dır. Aşağıdaki antik Edessa'nın ortadan kalkması ve yukarı düzlükte daha küçük bir şehrin inşası hususunda kaynaklarda bilgi yoktur. 691-692'de Edessa Piskoposu Isidoros'un İstanbul'da düzenlenen Trulla Konsili'ne katıldığı zikredilmiş, ancak onun nerede oturduğu belirtilmemiştir. 600 yılından sonra şehrin civarındaki geniş alanda yoğun bir Slav yerleşmesi meydana gelmiştir. XIX. yüzyıl ile XX. yüzyılın ilk dönemlerinden kalma askerî haritalarda görülen, fakat günümüzde hepsi Helenleştirilen köy ve nehir adları Slav yerleşimin Vodina'nın güney uçlarına kadar ulaştığını ortaya koyar.

IX ve X. yüzyıllarda burası ilk Bulgar çarlığının bir parçasıydı. X. yüzyılın son yıllarında Çar Samuil'in idaresindeki Makedon-Bulgar İmparatorluğu'na katıldı. Şehir Slavca Vodena ismiyle ilk defa tarihçi Skylitzes tarafından 1001 yılında zikredilmiştir. Skylitzes, Vodena'yı hayli yüksek kayalıklar üzerindeki pek çok küçük nehir tarafından sulanan platoda müstahkem bir yer olarak tasvir eder. Platodaki eski şehirde (Varousi) her ikisi de Komnenler dönemine ait fresklerle süslenmiş, hâlâ iyi durumda bulunan XII. yüzyıldan kalma Koimisis Panaghias Kilisesi ile II. Dünya Savaşı sırasında yıkılan Ayo Theodori Kilisesi'nin mevcudiyeti o dönemlerde bile şehrin yüksek platoda yer aldığı rivayetini doğrular. 1001 yılında Vodina, İmparator II. Basil tarafından ele geçirildi ve Slavlar'ın isyanlarının ardından Bizans İmparatorluğu'na dahil edildi. Bizans İmparatoru II. Basileios'un 1020 tarihli mühründe Vodina piskoposluk merkezi diye geçer (Ivanov, s. 557). 1150 tarihli Bulgar başpiskoposları listesinde Vodina da anılır. 1230 Martında Çar II. Ivan Asen'in Epirus

despotunu yenmesi üzerine Vodina tekrar canlanan Bulgar İmparatorluğu'na katıldı ve Epirus despotu Michael Komnenos'un 1246'da şehri geri almasına kadar onların hâkimiyetinde kaldı. İznik İmparatoru Ioannes Vatatzes 1251-1252'de Vodina'yı zaptetti. Şehir pek çok defa el değiştirdikten sonra 1343'te Sırbistan kralı ve imparatoru Çar Duşan tarafından zapt edildi. 1350'de Bizans İmparatoru Ioannes Kantakuzenos şiddetli bir saldırı neticesinde buraya hâkim olduysa da kısa bir süre sonra Sırlar'a karşı başarısızlığa uğradı. Sırlar henüz tamir edilmemiş surları tamamen yıktılar, şehri yağmaladılar ve kalenin diğer kısımlarını tahrip ettiler. Çar Duşan, Vodina ve Vérroia'yı (Karaferye) 1356'da kızı Irene ile evlenen Radoslav Hlapen'e verdi. Osmanlı fethine kadar Vodina Sırlar'ın hâkimiyetinde kaldı.

Erken dönem Osmanlı tarihleri Vodina'nın fethiyle ilgili oldukça karışık bilgiler içerir. Neşrî, Vodina ve Çitroz'un (Kitros) fethinden söz ederek bunun 1389 yılından hemen sonra gerçekleştiğini belirtir (*Târih-i Cihannümâ*, I, 310-311). Eserini XVI. yüzyılın başlarında kaleme alan Kemalpaşazâde şehrin, Üsküp'ün fethinin ardından 1391'de ele geçirildiğini yazar. Oruç Bey ise buranın fethini Üsküp ve Vidin'in zaptından sonraki bir tarihe koyar. Ancak Vidin, Niğbolu Savaşı'nın hemen ardından 1396'da zapt edilmiştir. Âşıkpaşazâde de Vodina'nın Üsküp'ten sonra fethedildiğini kabul ederek bu olayı Yıldırım Bayezid'in Bursa'da yaptırdığı imaret, medrese ve cami inşasını başlatmasından (1391) önce zikreder. Hoca Sâdeddin Efendi, fethin Evrenos Bey'in Çayhisar (Damasis) ve Yenişehir'i (Larissa) aldığı yıl olan 1386'da gerçekleştiğini öne sürer. Kuşvetli bir ihtimale göre doğru olan bu son tarihin 1386-1387 kışı olarak kabul edilmesi daha uygundur. Osmanlılar'ın bu arada Çitroz'u da aldıklarına dair bilgi Hoca Sâdeddin'den kaynaklanan bir hatıradır. Zira Vodina, Teselya yolu üzerinde bulunmayıp Batı Makedonya'ya geçiş noktasındadır. Teselya'ya iki geçiş noktasından biri olan Çitroz, birkaç yıl sonra 1389'da tahta geçmesini müteakip Yıldırım Bayezid'in emriyle alınmış olmalıdır. Makedonya ve Gazi Evrenos tarafından 1386'da alınan Teselya arasındaki batı yolu, Karaferye'den (Vérroia) geçerek dağlık Serfiçe (Servia) ve Alasonya (Elasson) şehirlerinden Damasis'e ve Teselya ovasına ulaşır, Vodina gibi Çitroz'u da tamamen dışarıda bırakır. Dolayısıyla Çitroz'un fethiyle ilgili doğru tarih 1389-1390 olmalıdır. Mahallî gelenek şehrin Ev-

Vodina'da
Osmanlı
dönemine ait
taş köprü

Vodina'da
Osmanlı
dönemine ait
birkaç ev
(Heath
W. Lowry
fotoğraf
arşivi)

renos Bey tarafından ve yerli halkın hıyanetiyle ele geçirildiği yönündedir. Her hâlükârda hristiyan halkı orada kalmış ve kiliselerini korumuştur. 1395-1396 tarihli kısa Bizans kroniğinde de bu yılda Vodina'ya ağır hasar veren büyük bir depremden söz edilir (Schreiner, III, 96). Şehrin tekrar toparlanması uzun zaman almış görünmektedir. Vodina'da müslüman nüfusun varlığına işaret eden en eski Osmanlı yapıları Evrenosoğlu Ahmed Bey'in inşa ettirdiği, Cemâziyelevvel 904 (Aralık 1498) tarihli Arapça vakfiyesi olan cami, imaret, çifte hamam, çeşme ve değirmenlerdir. Ahmed Bey'in oğlu Mûsâ Bey vakfa mütevellî tayin edilmiş, daha sonra da adını taşıyan bir mahalle civarında kendi camisini yaptırmıştır. 1530'da düzenlenen, ancak içerdiği bilgiler 1520'li yıllara kadar giden bir tahrir defterine göre Vodina, Yenice-i Vardar kazasında bir nahiyeye merkezi idi ve küçük bir kasaba durumundaydı. Kasabada, aralarında yedi imaret hizmetkârının bulunduğu altmış bir hânelik bir müslüman cemaati yanında 132 hânelik hristiyan hânesi mevcuttu (% 32'si müslüman olan toplam 900-1000 arası nüfus). Yenice-i Vardar, Vodina'dan hemen hemen üç kat daha büyüktü.

977 (1569-70) tarihli tahrir kayıtları (BA, TD, nr. 723) Vodina'nın çabuk geliştiğini ve müslüman nüfusun arttığını ortaya koyar. Bu sırada şehirde altmış hristiyan hânesine karşılık 128 müslüman hânesi ya da 560 hristiyan nüfusa karşılık mücerredler dahil 700 müslüman vardı. Osmanlı Devleti nezdindeki yeni Venedik balyosu Lorenzo Bernardo 1592'de Vodina'dan geçtiğinde şehirde gece kaldığı bir kervansaray ve bir kadı (ki 1569'da henüz yoktur) bulunduğunu bildirir; yüksek platodaki tahkimatla ovadaki aşağı şehir kalıntılarını anlatır ve orada ne askerî bir birlik ne işe yarar herhangi bir savunma bulunduğunu vurgular. Bu gelişme XVII. yüzyılda da sürdü. 1668'de Evliya Çelebi şehrin geniş bir tasvirini yapar, burayı bir kadılık merkezi şeklinde tanıtır; sekizi müslüman-

lara, üçü hristiyanlara ait on bir mahallesi, 1060 hânesi ve 300 dükkânı bulunduğunu yazar. Evliya Çelebi dokuz camiye isimleriyle zikreder ve bunların dışında on bir mescidin mevcut olduğunu belirtir. Ayrıca dört mektep, iki tekke, bir hamam ve bir imareten söz eder. Bu sonuncusu Hüsrev Efendi tarafından kurulmuştu; Hüsrev Efendi ayrıca bir cami yaptırmış, caminin girişinin üzerindeki kitâbede yapım tarihi 1010 (1602) olarak yazılmıştı. Bütün yapılar şehrin görünümüne uygun biçimde kiremitle örtülmüştü. Şehirde beesten yoktu. Yedi kilisede "ıffetli rahibeler ve peri yüzlü rahipler" görev yapmaktaydı. Evliya Çelebi ayrıca Vodina'da bir medresenin varlığını zikrederse de bu medrese 1660 tarihli resmî medrese listelerinde görünmemektedir. Evliya Çelebi ayrıca eski kalenin harabe kısımlarının hâlâ görüldüğünü bildirir.

Arşiv kayıtlarında XVIII. yüzyılda inşa edilen, ancak tamamı 1912'den itibaren yıkılan pek çok cami, mescid ve okuldan söz edilir. Yüzyılın ilk yarısında Abdullah Paşa Vodina'da bir cami yaptırmıştı. 1765-1774 yılları arasında iki defa sadrazamlık yapan Muhsinzâde Mehmed Paşa da Vodina'nın Kopinik mahallesinde yeni bir cami inşa ettirip vakıf gelirini buraya bağışlamış ve babası Abdullah Paşa'nın yaptırdığı caminin gelirini arttırmıştı. Vakıf def-

terlerine göre Vodina'da Hasan Bey b. Ali Koç Bey ve Hasan Ağa b. İbrâhim Bey'in vakıfları da vardı. Çanakçı Mehmed Paşa Camii, Çelebi Çavuş Mescidi ve Hacı Hızır Bey Zâviyesi de bulunmaktaydı. 1792-1821 yılları arasında Vodina demir yumrukla yöneten, fakat şehir ve çevresinde büyük ölçüde güvenliği sağlayan Yanya Valisi Tepedelenli Ali Paşa'nın elindeydi. Selânik'teki Fransız konsoloslu Felix Bearjour 1800 dolaylarında Vodina'da 12.000 nüfusun yaşadığını kaydeder. J. Hütz, Vodina'nın pek çok cami ve kilisesiyle pamuklu kumaş üreten tezgâhları bulunduğunu ve tütün üretimi yapan 12.000 kişilik nüfusa sahip olduğunu yazar. 1895 yılından hemen önce Avusturyalı antropolog Gustav Weigand, Kremu nehrinin Vodina boyunca aktığını not etmiştir. Ona göre iklim sağlıklı değildir, şehrin üçte biri Türkler'den meydana gelen 14.000 kişilik bir nüfusu vardır. Piskoposluk makamı Rumlar'ın elindedir. Bulgar sakinleri de bu kiliseye tâbidir; ancak bu durum Yunan sempatisinin değil piskopostan ve Türk otoritelerinden kaynaklanan korkunun eseridir.

1900'den birkaç yıl önce Vodina 11.070 nüfusu bulunan bir şehir olarak tasvir edilmiştir. Nüfusun 7000'i Bulgar, 4000'i Türk'tü. Geri kalanını Çingeneler ve Aromunlar (Makedon Rumenleri, Ulahlar) teşkil ediyordu. Kazada ise altmış dokuz köy vardı. Şehirle birlikte kazada 25.839'u Bulgar hristiyanı, % 50'si Türkçe ve Bulgarca konuşan 15.948 müslüman nüfus mevcuttu. Bunların dışında 430 Aromun ve 873 Çingene (müslüman) vardı. Buna göre Vodina kazasının % 39'unu müslümanlar meydana getiriyordu. 1898-1902 yılları arasında Vodina'dan geçen Adolf Struck resmî kayıtlara göre şehrin on üç mahallesinde 1950 hânenin ve 3620'si Yunan, 3480'i Türk ve Çingene, 1530'u Slav ve

Vodina'da
Yenicami
(Heath
W. Lowry
fotoğraf
arşivi)

VODİNA

270'i Aromun toplam 8900 kişilik nüfusunu bulduğunu belirtir. Bununla birlikte nüfusun gerçek sayısı 12.500 civarında tahmin edilmektedir. 5420 kişiden 3900'ü patrikliğe bağlı olduğu için Yunan diye adlandırılıyordu, 1590 kişi de Bulgar Piskoposluğu'na tâbiydi. Üç büyük, dokuz küçük kilise vardı. Müslümanların altı büyük camisi mevcuttu. Ayrıca bir Yunan, Bulgar ve Türk okulu vardı. Şehirdeki şarap üretimiyle çevresindeki meyve ve tütün üretimi pamuk ekiminin artışıdan dolayı gerilemişti. Vodina'da ipekçiler, kilim ve seramik üretiliyor, boyahaneler ve su gücüyle çalışan çırçır fabrikaları yer alıyordu. 1906 tarihli *Selânik Vilâyeti Salnâmesi*'nde Vodina'nın on beş mahallesi, beş camisi, yedi mescidi, yedi tekkesi, üç kilisesi, beş müslüman ve beş hristiyan mektebi, askerî kışlası ve cephanelikleri, bir de medresesi olduğu belirtilir. Şehirde su ile dönen on sekiz adet tahıl ve yedi adet susam yağı sıkma değirmeni mevcuttu. Selânik-Manastır demiryolu üzerinde bulunması sebebiyle giderek kalkınan şehrin nüfusu Osmanlı idaresinin son yıllarında 14.000'e ulaşmıştı.

18 Ekim 1912'de Vodina, Yunan ordu-su tarafından ele geçirildi. Slavlar'ın ve Türkler'in zoraki ayrılışından sonra nüfus ciddi biçimde geriledi. 1912 tarihli bir Yunan tahminine göre şehirde 4000'i Yunan, 1530'u Bulgar, kırk altısı Türk ve birkaçı Sırp'tan meydana gelen toplam 5600 kişi yaşıyordu. 1916-1918 yıllarında seyahat eden Schulze-Jena ise 9400 kişilik bir nüfustan söz eder. 1955'te şehirde inceleme yapan Semavi Eyice buradaki yeni caminin altmış beş yıl önce, yani 1890'larda yapıldığının söylenmesine rağmen yapının esasının eski olduğunun anlaşıldığını belirtir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra bu cami Edessa şehir müzesinin deposuna dönüştürülmüş, 1972'de restorasyonu gerçekleştirilmiştir. Fakat 2009'da yine harap haldeydi. İç kesiminde caminin kubbesi tamamen Abdülhamid devrine ait son dönem Osmanlı duvar nakışlarıyla yarı oryantal, yarı barok unsurların karışımıyla ve daha çok pembe renklerin hâkim olduğu yumuşak renklerle süslüdür. Bu cami günümüzde Vodina'da ayakta kalan tek Osmanlı eseridir. Bir diğer eser de XII. yüzyıla tarihlenen ve XIV. yüzyıl ile XVIII. yüzyıla ait önemli fresk süslemeleriyle dikkat çeken Vorousi mahallesindeki Panagia Kilisesi'dir. Geç dönem Osmanlı şairlerinden Hasan Remzi Efendi ile (ö. 1871) Ahmed Şâdi de (ö. 1917) Vodina'da doğmuştur.

Bir zirai ticaret, dokumacılık ve halıcılık merkezi olan Vodina'nın nüfusu 2010 yılı tahminlerine göre 18.380 idi.

BİBLİYOGRAFYA :

Âşikpaşazâde, *Tarih* (Atsız), s. 135; Neşri, *Cihannümâ* (Unat), I, 310-311; Hoca Sâdeddin, *Tâcü't-tevârih*, İstanbul 1279, I, 103; Hadschi Chalfa [Kâtib Çelebi], *Rumeli und Bosna, Geographisch beschrieben von Mustafa ben Abdalla Hadschi Chalfa* (trc. J. von Hammer), Wien 1812, s. 87; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, VIII, 176-180; J. Hütz, *Beschreibung der europäischen Türkei*, München 1828, s. 258; *Selânik Vilâyeti Salnâmesi* (1334), s. 293-298; G. Weigand, *Die Aromunen*, Leipzig 1895, s. 23-24; V. Kancov, *Makedoniya Etnografiya i Statistika*, Sofia 1900, s. 448-451; A. Struck, *Makedonische Fahrten II, Die Makedonische Niederlande*, Sarajevo 1908, s. 59-63; L. Schulze-Jena, *Makedonien, Landschafts und Kulturbilder*, Jena 1927, s. 123-124; J. Ivanov, *Balgarski Starini iz Makedoniya*, Sofia 1931, s. 557; E. Kirsten – W. Kraiker, *Griechenlandkunde, Ein Führer zu klassischen Stätten*, Heidelberg 1962, s. 778; Yuzo Nagata, *Muhsinzâde Mehmed Paşa ve Ayanlık Müessesesi*, Tokyo 1976, s. 14; P. Schreiner, *Die Byzantinischen Kleinchroniken*, Wien 1979, III, 96; A. Stojanovski, *Gradovite na Makedonija od Krajot na XIV do XVII vek*, Skopje 1981, s. 16-18, 76-79; Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimârî Eserleri IV*, s. 92, 220, 275, 290-291, 303, 304; J. Ferluga, "Edessa", *Lexikon des Mittelalters* (ed. R. Auty v.dğr.), München-Zürich 1986, III, 1565-1567; S. Lauffer, *Griechenland, Lexikon der historischen Stätten*, München 1989, s. 205-207; V. Kravari, *Villes et villages de Macedoine occidentale*, Paris 1989, s. 33-56, 68-70; P. Hetherington, *Byzantine and Medieval Greece*, London 1991, s. 90; A. K., "Vodena", *The Oxford Dictionary of Byzantium* (ed. A. P. Kazhdan v.dğr.), Oxford 1991, III, 2185; H. W. Lowry, *Osmanlıların Ayak İzlerinde* (trc. Hakan ve Şebnem Girginer), İstanbul 2009, s. 188-189; C. F. Seybold, "Neşri's Notiz über die Eroberung von Vodena-Edessa und Çitroz-Kitros-Pydna durch Bâjezid I. Jildirim 1389", *ZDMG*, LXXIV (1920), s. 289-292; Semavi Eyice, "Yunanistan'da Türk Mimari Eserleri", *TM*, XII (1955), s. 210; Kemal Özergin, "Eski Bir Rûznâme'ye Göre İstanbul ve Rumeli Medreseleri", *TED*, sy. 4-5 (1974), s. 263-290; N. Kakaboyannis, "Problema-ta Edessaikis Archeologias", *Edessaika Chronika*, X (1976), s. 14-66; Ph. M. Petsas, "Edessa", *The Princeton Encyclopedia of Classical Sites*, Princeton 1976, s. 292-293; "Edessa", *EBR*², IV, 367-368; *Brockhaus Enzyklopädie*, München 2006, VII, 467.

MACHIEL KIEL

VOKA, Receb (1847-1917)

Son dönem Osmanlı âlimi
ve Manastır vilâyeti müftüsü.

Kalkandelen'e (Makedonya) bağlı Şipko-va (Shipkovicë) köyünde doğdu. Asıl adı Receb Cûdi b. Nûreddin Voka'dır. Arnavutlar arasında Rexhep Vokë Tetova olarak tanınır. İlk öğrenimini köyünde tamamladıktan sonra hocası Behcet Efendi'nin teşvikiyle orta ve lise öğrenimine Kalkandelen'deki Saat Camii Medresesi'nde devam etti, ardından tahsilini Prizren'deki medresede sürdürdü (Avzi Mustafa, V/34 [1992], s. 14). Tüccar olan amcası Ali Voka'nın ve Kalkandelenli din âlimi Receb Efendi'nin desteğiyle 1868'de İstanbul'a gidip Fatih dersiâmlarından ders okudu ve icâzet aldı. Daha sonra aynı ilim muhitinde 1895 yılına kadar hocalık yaptı. Bu arada İstanbul Aksaray'da Arnavutlar tarafından kurulan Mahfel kulübüne üye oldu ve buradaki Arnavut halkının sorunlarıyla ilgilendi. 1895'te memleketine döndü ve Kalkandelen'deki medresede dinî ilimler okutmaya başladı, 1903 yılında Manastır vilâyeti müftülüğüne tayin edildi (*Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye Salnâmesi*, s. 801). Arnavut halkının dinî ve kültürel meseleleriyle burada da ilgilendi; ancak ortaya koyduğu görüşler sebebiyle muhaliflerince eleştirildi. Bunun üzerine görevinden istifa edip muhtemelen 1910'da İstanbul'a döndü. İstanbul'da bir süre fetva işleriyle meşgul oldu, kitapçılık yaptı. Ancak yazdığı bazı eserlerde Arnavut milliyetçiliği propagandası yaptığı ileri sürüldüğünden hayatının son günlerini işsiz olarak maddî sıkıntı içinde geçirdi. İstanbul'da vefat etti, kabrinin nerede olduğu bilinmemektedir.

Receb Voka, Osmanlı coğrafyasının çeşitli bölgelerinde karışıklıkların ve özellikle milliyetçi söylemlerin arttığı bir dönemde yaşamıştır. Bu gelişmelerden ittihat ve Terakki'nin yönetimi altında belki de en çok Rumeli'de yaşayan müslümanlar etkilenmiştir. Böyle bir ortamda Receb Vo-

Receb Voka, Osmanlı coğrafyasının çeşitli bölgelerinde karışıklıkların ve özellikle milliyetçi söylemlerin arttığı bir dönemde yaşamıştır. Bu gelişmelerden ittihat ve Terakki'nin yönetimi altında belki de en çok Rumeli'de yaşayan müslümanlar etkilenmiştir. Böyle bir ortamda Receb Vo-

Receb
Voka'nın
büstü